

Tudományos ülések, konferenciák

Versszerzés és poézis

A XVI–XVII. századi magyar költészet

Salgótarján–Eresztvény, 1988. május 18–22.

A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének Reneszánsz-kutató Csoportja és a négy egyetemi bölcsészkar régi magyar irodalomtörténeti tanszékei szokásos, kétévenként sorra kerülő konferenciájának idén a Salgótarján melletti Eresztvény adott otthont. A lakott településtől félreeső, az erdő közepén álló Salgó szálloda ideális helyszínt teremtett a tanácskozás számára.

Az ülésszak egyik nagy tudományos erénye a jól körülhatárolt tematika, az öt fél-napra elosztott referátumok koncepciózus elrendezése volt. Az egyes üléseken elhangzott, egymásra rímelő, egymást erősítő, kiegészítő, vagy éppen egymással vitázó előadások az érdeklődést végig éberren tartva a hallgatóság soraiból is érdemi hozzászólásokat provokáltak ki.

Az első délután gondolatgazdag, markáns képet felmutató előadás-csokorral indult. *Zemplényi Ferenc* a magyar felező tizenkettes eredetét vizsgálta; a kérdéskör több mint százéves irodalmát áttekintve tudomány- és eszmetörténeti összefüggéseibe helyezve mutatta be a magyar verstörténet e nagy jelentőségű problémáját. Zemplényi véleménye szerint tarthatatlanok a metrum autochton kifejlődését valló (esetlegesen ősi finnugor formákra visszakövetkeztető) elképzelések. A magyar tizenkét szótagos, felező verssor létrejöttét több, a középkorban elterjedt, a liturgikus és vágáns regiszterben használatos latin versforma készítette elő; legfontosabb szerepe a kisebb aszklepiadeszi sornak lehetett. Zemplényi Ferenc óvott a felező tizenkettes és az alexandrin helytelen genetikum összekapcsolásától, szerinte a magyar tizenkettes feltűnése a XVI. században nem tekinthető egy „elsüllyedt” középkori magyar hősi epika létezésé bizonyítékának.

Horváth Iván a magyar nyelvű költészet XVI. századi korpuszát statisztikailag feldolgozva az azonosság törvényének érvényesülését ismerte fel. Balassi előtt költészetünkben az izometriára való törekvés a versépítkezés minden szintjén (szótagszám, rímelés, strófica) megnyilvánuló jelenség. Mivel a szótagszámlálás aránylag kései-képződmény, az ősi eredet lehetőségét ezúttal is ki kell zárni. Úgy tűnik, a magyar szótag-számláló versformák különféle latin, liturgikus-klerikus-vágáns regiszterbe tartozó strófaszerkezetek hatása nyomán alakultak ki. Az izometrikus tendenciájú XVI. századi magyar vers a középkori latin liturgikus-klerikus-vágáns költészettel paralell, de eltér a korabeli occitán, szicíliai, ófrancia és német (vagy az analóg finnugor) verselési tendenciáktól. Horváth Iván érdekes megfigyelése az izo-szabály és a reneszánsz poéti-

ka zártságra való törekvésének ellentéte. Balassi nem izometrikus strófáinak újítása éppen az általánosan érvényesülő azonosság-szabály megsértésében állt.

Szigeti Csaba a Balassi nevével fémjelzett strófaszervezetek XVII–XVIII. századi utóéletét követte végig. Balassi utódai (már Rimayval elkezdve) elsősorban a rím szerkezet variálásával rendezték át és rombolták le az ismert *aab ccb ddb* stb. szerkezetet. A Balassit követő két évszázad közköltészete a Balassi-strófa dekonstrukcióját eredményezte.

A szegedi egyetem hallgatóiból álló *FC-csoport* kollektív dolgozata Szigeti Csaba előadásának mintegy illusztrációját nyújtotta a XVII. századi magyar költészet strófaváltási tendenciáinak bemutatásával.

Gál György matematikushoz illően világos, laikusok számára is nyomon követhető, computeres demonstrációval is kiegészített előadásával a régi magyar vers Szegeden készülő számítógépes adatbázisának (*Repertoire de la poésie hongroise ancienne*) működésébe nyújtott bepillantást.

A következő munkaülés az *Idézet*, toposz, imitáció címet viselte. *Kocsor Erika* az anagramma-írás (megíratlan) poétikáját mutatta be XVIII. századi hitvitázók (Sámbár Mátyás, Matkó István stb.) gyakorlatában. *Szigeti Csaba* (második) előadása a magyar költészet „LEGO-land”-jába vezette el a hallgatóságot, bemutatva a régi magyar közköltészet azon versépítő technikáját, amely koherens és organikus verselemek, idézetek, adagiumok stb. egymás mellé helyezésével hozott létre új szövegeket. Hasonló kompozíciós eljárások érvényesülését mutatta ki *Vadai István* XVII. századi halotti búcsúztatók szövegének vizsgálatakor. Figyelmeztetett a szerzőség fogalmának erőteljes fellazulására az alkalmi költészetben.

Lukácsy Sándor egy a Bibliára visszavezethető, a középkorban rendkívül elterjedt, önálló műfajjá fejlődő motívum, az emberi lét mulandóságát katalógusba foglaló „Ubi sunt?” téma útját kísérte végig a magyar irodalomban – egészen napjainkig.

Pirnát Antal előadásában a középkori magyar világi epikával kapcsolatos, a már korábbi ülésszakon artikulált nézeteit foglalta össze. Véleménye szerint egy mára teljesen elveszett Mohács-előtti udvari költészet maradványai fedezhetők fel Szerémi György krónikájának néhány epizódjában. *Jankovits László* konkrét példák bemutatásával az orális költészet formuláinak beágyazódási folyamatát jellemezte a XVI–XVII. század közköltészetének gyakorlatában. *Szabó Géza* kísérletét, hogy az Apollónius-história szerzőségét – a főhős és a költő élethelyzetének hasonlóságaira alapozva – Balassi Bálintnak tulajdonítsa, a hozzászólók erős fenntartásokkal fogadták.

Kiss Erika grammatikai megközelítésből elemezte a Balassi-strófa szerkezete által kínálkozó retorikai alakzatok megvalósulásait. Megfigyelése szerint az *aab* rímképlet különösen alkalmas a zeugma-szerű gondolatalakzatok felépítésére. *Szőnyi Etelka* attribúciós dolgozata egy sor, XVI. századi énekeskönyvekből filológiai úton visszakövetkeztetett zsolttárfordítást tulajdonít Sánta Mártonnak.

Virágh László arra a kérdésre keresett választ: vajon elmaradott poétikai műfajnak tekinthető-e az énekelt vers a XVI–XVII. században. A reneszánsz itáliai elméletét és gyakorlatát megvizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy az aránylag újabb keletű individuális, néma versolvasás mellett még hosszú ideig megmaradt a létjogosultsága a canzonék énekelt és recitált előadásának is. Szöveg és dallam kapcsolatát elemezte

Mohácsi Ágnes is, kimutatva XVII. századi metrikus versszerkezetekben a fokozatosan eltűnő dallam szervező erejének maradványait.

Az utolsó délutánt megnyitó előadásban *Hubert Gabriella* a gyülekezeti énekek liturgikus-funkcionális szempontú osztályozását végezte el. *Ács Pál* a Balassi-kódex számozott verseinek sokoldalú elemzése alapján következtetett Rimay Jánosnak egy korai, 33 darabból álló versciklus-kompozíciójára. *Hargittay Emil* pedig az igen gazdag XVII. századi magyar nyelvű pasquillus-irodalom változatainak feltérképezésére vállalkozott.

Komlowszki Tibor Balassi-Bálint költészetének fejlődését kísérte végig az énekelt költeményektől a modern szövegvers kifejlődéséig. Véleménye szerint a korai szakaszban erősen életrajzi meghatározottságú életműben a dallam szerepének háttérbe szorulásával a költő egyre jobban törekedett a versek akusztikus komponálására.

Elnöki zárszavában *Balázs Mihály* az ülésszak fő jellegzetességeként az előadások módszertani és szemléletbeli sokszínűségét emelte ki. Különösen szembevető volt a szegedi számítógépes program első tudományos eredményeit bemutató kutatók fellépése. Egyúttal azonban Balázs arra is figyelmeztetett, hogy terminológiai és metodikai újítások széles körű elfogadtatásához minden oldalról nagymértékű tolerancia szükséges.

O. G.

A Balatontól a Dunáig

Tudományos ülésszak Közép-Dunántúl irodalmi múltjáról és jelenéről

Székesfehérvár, 1988. május 26–28.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság regionális tagozatainak száma a közép-dunántúli tagozat megalakulásával immár négyre emelkedett. A székesfehérvári ülésszakon jelentették be Veszprém, Komárom és Fejér megye tanárainak, muzeológusainak, helytörténészeinek együttes részvételét a Magyar Irodalomtörténeti Társaság munkájában. Az újonnan alakult tagozatot levélben köszöntötte Keresztury Dezső akadémikus, a Társaság elnöke és Kovács Sándor Iván egyetemi tanár, a Társaság főtitkára. Wéber Antal egyetemi tanár, a Társaság alelnöke átadta Németh Józsefnek, a Zala megyei Múzeumigazgatóság vezetőjének a tagozati Toldy-érmet.

Az ülésszak három napja az érintett három megye irodalmi hagyományait, múltját és jelenét ölelte fel. Az első nap *Mohácsy Károly* székesfehérvári középiskolai tanár, számos tankönyv szerzője Vörösmarty *Szózatának* elemzését mutatta be „a tanár szemével”. *Horváth Júlia* muzeológus *A föld nem csal meg senkit...* címmel Gárdonyi Géza *Pöhölyék* című novelláskötetében kereste Gárdonyi paraszti ábrázolásának motívumait. *Németh S. Katalin Csanádi Imre és a régi magyar irodalom* sokrétű kapcsolatát mutatta be a költő szerkesztői munkáját és verseinek élményvilágát is vizsgálva. A vendéglátó székesfehérvári múzeum több évtizedes tevékenységéről, a modern magyar művészet elfogadtatásáért folytatott eredményes harcáról számolt be *Kovalovszky Márta* muzeológus.

A második napon Veszprém megye irodalmi hagyományairól hangoztak el előadá-